

ГОДИНА III.

ПОЗОРИШТЕ.

БРОЈ 60.

УРЕЂУЈЕ А. ХАЦИЋ.

ИЗЛАЗИ ЧЕТИРИ ПУТА НА НЕДЕЉУ НА ПО ТАБАКА. — СТОЈИ ЗА НОВИ САД 40, А НА СТРАНУ 60 НОВ. МЕСЕЧНО. — ЗА ОГЛАСИ НАПЛАЋУЈЕ СЕ ОД ЈЕДНЕ ВРСТЕ 3 НОВ. И 30 ЗА ЖИТ СВАКИ ПУТ.

НЕШТО О УЗВИШЕНОМ.

(Свршетак.)

Како нагнени наш народ слободу, докази су томе хекатомбе јуначких живота, којих се слава надмеће са славом термopilских и маратонских јунака, а име им је за вечност сачувала народна вила.

Та велика, покретним идејама узвишена, трагичности пуна драма још се није довршила, али поједини њени моменти могли би побудити на то позване песнице, да нам прикажу прошлост у садашњости, да велики и узвишени садржај заодену достојним уметничким облигом, да нам на тим епским основима снагом свога генија дограде драму народну.

Узвишено изазива у нама пажњу и поштовање. Само злоба или повређена таштина понеће се, те му зар не ће указати пристојно поштовање, не ће га појмити, гнушајући се од њега, или презирући га. Али то су душе, које осећају радост само у томе, да баце сенку на светлост, и да до праха понизе оно, што сваки признаје да је узвишено.

До душе увек осетимо као неку страву, кад смо пред узвишеним, јер ту огледамо снагу и величину, које нема у нама. Али опет тај страх, који нам се чини да је у узвишеном, и ког ће осетити само људи страшљивог срца, преображава се доцније у чисто поштовање. Тако на прилику бура нам не ће доћи узвишена, докле се од ње страшимо и презамо; али кад смо на таквом месту, да јој се, и ако не равнодушно, а оно бар без страха и са поштовањем можемо дивити велељепљу, онда ће нам се показати са свим узвишена.

Воља у најјачој својој снази ради узвишено. Како гнев прекорачи границу, постаје страховит, а неограничено беснило, страшно, гадно и ужасно.

У науци о ономе што је добро и о ономе што је зло, може бити и то добро и то зло узвишено. Шта више, само зло доводи нас у особитим случајевима до тога, да се чудимо и дивимо. Наравно, да то не бива увек. За просто зло можемо рећи, да је досадно, да га мрзимо, или да га се бојимо, и што га је више нагомилано, да нам долази све црње, глупље и гадније. Али ако видимо зла човека, где устаје као борац противу свега, што је силно и снажно, против човечанског друштва, или против оних начела, која владају у његовом времену; ако опазимо у њему унутрашњу борбу са самим собом, са његовим бољим странама или савешћу, која се пригиба на две стране, па ако се на том мегдану противу свега опире духом и тешким напрезањем, које у осталом не моглоше многи отрпети, него у том случају подлеглоше; и ако је после свега одуширања нао као жртва истини и правичности, које га и обореше: — онда тај зао карактер постаје узвишеним: једно, што му у напорним борбама не достајаше снаге, да се опре свима навалама; друго, што га савест или самосвест изневери и напусти, баш онда, кад се највише уздао у њу. Али рећати којекаква ужасна дела, то се не слаже ни у колико са узвишеним. Човек, који чини само зло, па зло, а не бори се ни с чим, не може нам никад изгледати као узвишен. Ми ћемо у њему видети само страховитог демона без мере, или ће нам се представити као свет или животиња, само ако је сувише нечовечно и сурово страшило. Исто тако ђаво или сурови варварин не могу бити узвишене личности.

Да бисмо боље разумели кад је и зло узвишено, узмимо шекспировог Рихарда III. у ком се то зло најбоље огледа. Рихард постаје са својих многих сила, које ипак само разоравају и убијају, прави

демон у злом смислу. Зла снага његова шири се на очиглед преко сваке мере, шири се у бесконачност тиме што га је дух песников изабрао, да се у њему јави, што је морало бити. Он као да престаје бити човек, он је дух. Јунаку моралне добре воље ми се чудимо и дивимо; за злоћу не мариш, те тако остане усамљен. „Ја сам ја, сам самцит собом“ вели Рихард. Усамљеност је ова узвишена у толико више, што се ту иште грдна, снажна воља да је човек издржи. Против злоће нису устали само добри, већ и зли. Савез зликоваца и ако се склопи, није дугочечан, нестаје га самог од себе. У злу мора бити јунаштва и силовитости, а то видимо у Рихарду обоје. Злоћи је једина цел, да он сам овлада свима.

Рекли смо, да је зликовац увек усамљен; али у уметничком делу могу се и многи зликовци сложити, само што сваки од њих остаје усамљен, јер један гледа да сатари другог, и тако се роди добро, баш противно од оног, што су они желели. У „Лиру“ и у читавом низу шекспирових драма од Хенрика IV. до Рихарда III видимо, где великог зликовца сатари још већи, а највећи пропада због ништавила самога зла.

ШТА ЈЕ У ДРАМИ ИДЕЈА, ШТА ЛИ ЈЕ ТЕНДЕНЦИЈА ?

У овом листу била је већ о томе реч, чиме постизавају намеру своју трагедија и комедија. Том приликом је говорено о разлици између трагичке страсти и трагичке идеје, доказано је да се страшћу трагичка или комичка мета лакше и успешније постигне, него ли идејом. Тиме још није речено, да се идеја не може употребити у драми уметнички. „Девица орлеанска“ и многе друге драме новијег времена потврђују, да идеја трагичку цел може красно постићи. Само што она цел ту никад тако сигурно не може достићи, као што је достигне страст.

У овој расправи не ће бити говора о страсти, него о идеји. О првој ћемо тек узгред коју напоменути. Овде ће говора бити о идеји као искључноме средству, којим се долази до трагичкога или комичкога потреса, даље о томе, у чему се идеја разликује од тенденције, најпоследње о томе шта је тенденција, и да ли она има места у уметничкоме делу.

Пре свега треба још приметити, да све што

Узвишено се може допасти на два начина: или ако га сматрамо као нешто што нам иде на обрану, или ако осетимо, да у нашим грудима има снаге, која је једнога рода са узвишеним, и која је у стању да се уза њ дигне и успореди. У првом случају утисак је сувише детињаст, т. ј. ми се према узвишеном осећамо заклоњени и пуни утехе, као кад дете гледа своју мајку, или жена свога мужа. Или да кажемо краће: ми ту не тражимо, да се успоредимо са узвишеним, него да се покажемо да смо га заслужили љубављу и поверењем. У другом случају утисак се прелива у са свим друкчија осећања, храбри нас у толикој мери да већ постајемо охоли, и желимо, да се са узвишеним све више и више меримо и успоредимо. А та свест о једнакости уздиже нас тако, као кад син стоји поред оца свога, па у себи говори: Раван сам ти, јер сам део од тебе; погледај ме, свога сина, који ће ти бити раван.

И тако смо овим нашим разматрањима дошли до тога, да кажемо коју реч о ономе што се у науци о леноме зове трагично, али о томе други пут.

се овде каже о трагедији, да то исто важи и за комедију, само у обртноме значењу.

Трагичка је идеја: свака највиша, најморалнија, најоштрија и бесконачна мисао, која, одавна у срцу људскоме скривајући се, делимиче и нехотице кроз живот струјећи, са свом снагом у јунаку се рађа, њега тако обузме и пробие, да он и себе жртвује, да би је само у животу, у садашности, међу људима остварио, те с ове мисли и с њоме заједно пропадне, постиди се, јер оно, што је заиста бесконачно, безгранично и надземаљско, не да се са свим остварити у прелазноме, ограниченоме оквиру садашности. Смрт, застићење јунака доказује баш бесконачност његове воље, апсолутност, чистину идеје.

Свака така идеја има дакле три битне особине, које је праве оним, што треба да буде. Идеја мора бити:

1.) Бесконачна, вечита која се у апсолутноме значењу никад не може остварити, дакле се никад не може са свим ни извести;

2.) Она мора од памтивека у човеку дремати, и налазити се остварена у његовом индивидуалном, појединачком животу делимице, једнострано, и у најразличитијим облицима;

3.) Најпосле мора бити чиста и морална, у кратко мора бити божаствена идеја, о чијој узвишености, лепоти и истини нема препирке.

Срећа, слобода, верност, вера, обмана, трпљивост, једнакост, поверљивост, истина и т. д. опште су. вечите идеје. Оне су с тога идеје, јер нису страсти, а нису ни карактерске особине, као на прилику љубав или кукавичлук. Поменуто идеје бесконачне су, вечите, не дају се у своје апсолутноме значену никад остварити. Безусловне среће људске, апсолутне, потпуне слободе, верности, трпљивости, и т. д. нема на земљи. Ови појмови постоје у потпуној чистини само у нашем духу, ми их можемо само замишљати, о њима сневати, желети их. Ко хоће да их са свим оствари, тај тежи за оним, што је немогуће; за то је сваки така покушај безуспешан и поподузимача штетан. Те идеје пак

не само да од увек дремају у људству, него су и делимице, у најразличитијим облицима у појединачком животу људском, у свако време и остварење. Нема човека, који не би имао појма о срећи, али и који не би међу своја четири зида ма најмање среће уживао, који не би учеником био какве таке људске слободе, трпљивости, верности, и т. д. И међу дивљацима и за време цезара, и у доба јеретичких судова, нису били људи са свим без ових добара.

Да би пак идеја могла бити заиста трагичка или комичка, мора бити божаствена идеја, т. ј. чиста, истинита, добра и лепа, мора бити светска идеја, о којој не може ни какве сумње бити. Тиранија, заблуда такође су вечите, истините, али нити су лепе, нити су чисте идеје; оне су неморалне, не могу дакле никад служити као трагичко или комичко уметничко средство.

Мисао, која нема реална делимична опстанка, која нема корена у духу људском, није идеја него квареж, који се не да ни замислити, нити може понићи из које му драго потребе наше душе.

(Наставиће се.)

Д И Ш Т И Њ И.

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

(„Стари бака и његов син хусар“) приказан је на нашој позорници у недељу 22. децембра. Има већ десетак и више година како се овај комад представља на нашој позорници, па ипак га тако радо гледамо као да се приказује први пут. А како да нам се и не допадне кад је пун живота, и кад нам тај живот изнесе наши глумци у верним и живим сликама. Рукић као чича Мија и сад је занео публику верним приказом старог баке, а у сцени кад теши Милку да не треба плачати, па и сам удари у плач, и после у оној смеси од радости и жалости кад опет види сина, погодио је оне праве звуке, који су нашли жива одјека у срцима свију слушалаца. Д. Рукићка била је Милка *par excellence*, а и певала је тако лепо, као што само она уме певати наше народне српске песме. Зорићевом Црвенку не може бити никаква приговора. Он је био у свему онај прави правнати Црвенко, каквог га је самцесник замислио. Недељковић управо рећи изненадио нас је као Букало. Улоге од те врсте као да му боље полазе за руком него љубавне. Д. Хаџићева и ако није достигла у улози милкиној пређашњу приказивачицу Д. Маринковићеву, која је била изврсна, али је као први пут прилично добро одговорила своје задатку, само бисмо јој световали, да други пут боље обележи прелазе из радости у жалости из жалости у радост. Ту све треба да иде

постепено, а не скоком. Лукић је био добар Лацко. Добриновић је имао потежак задатак. Пре њега гледали смо на нашој позорници овде толико добрих Никица, да смо се посумњали, да ли ће их моћи достићи, а што смо се у томе преварили, то му служи само на похвалу. Нама се његов Никица особито с тога допао, што нигде није претерао, него се свагда држао праве мере а док се мало више ужива у своју улогу, биће и боље.

С И Т Н И Ц Е.

* (Две жене, матере и кћери.) Седеле две жене према сунцу, а на крилу своје држала свата свога сина. У то ето два човека према њима, а они скоче на ноге па ће рећи својим синчићима: Децо, ево наших и ваших отаца, а наших мужева! Питаће је: Ко су били та два човека, кад су оним женама могли бити и оцеви и мужеви? — Била судва Турчина пријатеља, који су узели једно другома другома кћер, па су тако били и оцеви и мужева, оцеви оне деце.

* (Ала је доскочио.) На једном дрвету било је дванаест птица. Дође ловац и убије шест. Колико је остало? — Шест. — Није истина, не остаде ни једне, јер су шест иале мртве, а шест су одлетиле!

Издаје управа српског народног позоришта

СРПСКО НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ.

17. ПРЕСТАВА:

У ПРЕПЛАТИ 12.

У НОВОМЕ САДУ У ПЕТАК 27. ДЕЦЕМБРА 1874.

ПО ДРУГИ ПУТ:

ЗВОНАР БОГОРОДИЧИНЕ ЦРКВЕ.

Романтична драма у 5 чинова са предигром. По Виктор Иговом роману: „Nôtre-Dame de Paris,“ прерадила Шарлота Бирх-Пајферова, с немачког превео Јован Ђорђевић.

ОСОБЕ У ПРЕДИГРИ:

Жервеза	Д. Ружића.
Мадлена	М. Недељковића.
Фаншета	Ј. Хаџићева.
Нинета	Љ. Зорићева.
Флерета, жервезино дете	М. Максимовићева.
Николет, маденино дете	Љ. Недељковић.
Понс, сеоски кмет	Добриновић.
Цигански арамбаши	Божовић.
Његова жена	Б. Хаџићева.
Циганин	Марковић.

Сељаци, сељанке, цигани, деца, медвед. — Збива се у Епернеју у Француској, око године 1470.

ОСОБЕ У ДРАМИ:

Клод Фрело, архиђакон богородичине цркве у Паризу	Ружић.
Квазимодо, звонар богородичине цркве	Недељковић.
Феб од Шатопера, млад племић	Сајевић.
Стотинице краљевих најамника	Зорић.
Пјер Гренгоар	Добриновић.
Жан Флетри	Лукић.
Ударда	Ј. Поповићева.
Клопен Труљфу, просјак	Вујић.
Пепо	Марковић.
Кроло	Бујић.
Судија	Божовић.
Наредније краљевске страже	Д. Ружића.
Жервеза	М. Недељковића.
Мадлена	Ј. Хаџићева.
Ренарда, трговкиња	Љ. Зорићева.
Махијета, жена рођака	Ј. Сајевића.
Есмемалда	

Свештеници, војници, четници, судије, ђаци, цигани, просјаци, лудежи, грађани, народ. — Збива се у Паризу око г. 1482., на 12 година после предигре. Први чин на греској пијаци; други на улици и код Ударде; трећи у тамници и пред богородичином црквом, четврти на тераси богородичине цркве, пети на греској пијаци.

ПОЧЕТАК У 7 А СВРШЕТАК У 10 САХАТА.